

تأثیر تربیت خانوادگی بر عزت نفس دختران نوجوان با رویکرد فضای مجازی

(تحلیل میدانی بر ۱۰۰ دختر نوجوان ۱۲ تا ۱۶ سال شهر اصفهان)

سمیه کریمی^۱

منصوره آبدار اصفهانی^۲

فاطمه زهرا قادری^۳

چکیده:

در جهان امروز، برای یک نوجوان، فضای مجازی که در ظاهر عنوان زیست بوم مجازی برای آن مناسبتر است، اهمیت دوجندانی نسبت به فضای حقیقی پیدا کرده است. میزان استفاده از فضای مجازی و نحوه عملکرد نوجوانان به ویژه دختران که از حساسیت و آسیب‌پذیری بیشتری برخوردار هستند، اهمیت روزافزونی دارد. این زیست‌بوم به عنوان یک معضل در خانواده‌ها شناخته شده است. یکی از راه‌های پیش‌گیری یا درمان این معضل پرورش بعد روانی عزت نفس در نوجوان است. عزت نفس ویژگی خاصی است که مثل نیروی خودایمنی در انسان عمل می‌کند. یک عامل بازدارنده که یکی از آثار آن جلوگیری از ورود شخص به مکان و فضاهای نامناسب است. عوامل زیادی در پرورش ابعاد روانی انسان مؤثر هستند، ولی نقش خانواده همیشه در این زمینه پررنگ‌تر بوده و به عنوان یک اصل ثابت شده پذیرفته شده است. بنابراین مهم‌ترین بستر پرورش عزت نفس نوجوان، همان خانواده است. هدف پژوهش حاضر اثبات این قضیه است که چنانچه خانواده با تربیت صحیح در پرورش بعد عزت نفس دختر نوجوان گام بردارد، نوجوان نیز به یک خودایمنی بالاتر دست یافته و عملکرد

karimi.so.1387@gmail.com

^۱ دانش‌آموخته سطح ۳ و کارشناس ارشد دانشگاه اصفهان

Smrdavoodi@yahoo.com

^۲ طلبه سطح ۲، مدرسه علمیه رکن‌الملک اصفهان

Zahrafatemegh1375@gmail.com

^۳ طلبه سطح ۲، مدرسه علمیه رکن‌الملک اصفهان

خود را در زیست‌بوم مجازی متناسب با شأن و عزت نفس خود تنظیم می‌نماید. در این مطالعه از روش تحلیلی-میدانی و ابزار سنجش پرسشنامه الکترونیکی بهره گرفته شد. پرسش‌نامه استاندارد روزنبرگ^۱ (۱۹۶۵) که شامل ۱۰ سوال در رابطه با قضاوت شخصی افراد نسبت به خود است و ۶۰ سوال که در ارتباط با مؤلفه‌های تربیت خانوادگی، عزت نفس به دست آمده از خانواده و بازتاب آن در فضای مجازی است. جامعه هدف آماری این تحقیق تمامی دختران نوجوان ۱۲ تا ۱۶ سال شهر اصفهان هستند که تعداد ۱۰۰ نفر از آنها نگارندگان تحقیق را یاری نمودند. تحلیل داده‌ها با استفاده از آزمون‌های آماری-تحلیلی چند متغیری انجام گرفت؛ بنابر نتایج حاصل از این پژوهش به دست آمد که مؤلفه تربیت خانوادگی در پرورش عزت نفس بسیار مؤثر است و عزت نفس به عنوان یک بعد روانی، در انسان یک خودایمنی ایجاد می‌کند و باعث می‌شود فرد در هر محیطی وارد نشود و اگر وارد شد؛ متناسب با شأنیت خود، خط قرمزهایی قائل شود و میزان تأثیرپذیری کمتری از محیط نامناسب داشته باشد. در واقع فرد با توجه به حس ارزشمندی حاصل از خانواده میزان استفاده و نحوه عملکرد خود را در هر محیط به ویژه فضای مجازی به درستی تنظیم می‌نماید و این موضوع اثرات مثبتی برای جامعه پیش‌روی دارد.

واژگان کلیدی: تربیت، خانواده، عزت نفس، فضای مجازی، دختر نوجوان.

¹ Rosenberg (1965)

۱. کلیات

بیان مسأله

امروزه تحت کنترل گرفتن فضای مجازی در جامعه کنونی، یکی از مسائل حائز اهمیت در خانواده‌های ایرانی است. چگونگی تربیت فرزندان سالم که از نظر فکری، روانی و اجتماعی به بلوغ لازم رسیده باشند و بتوانند به خوبی در جامعه و فضای مجازی ظاهر شوند؛ همیشه از اهداف و ایده‌آل خانواده‌ها بوده است. عوامل زیادی در رسیدن به این ایده‌آل مؤثر هستند، یکی از این عوامل؛ پرورش عزت نفس و خودارجمندی است که انسان را از یک نیروی خودایمنی و خودکنترلی درونی بهره‌مند می‌سازد، اما واقعیت در جامعه امروز چیز دیگری است. طبق آمار در حدود ۱۹ میلیون کاربر اینترنت در کشور زیر ۱۸ سال سن دارند.

جوانان و به‌ویژه نوجوانان که در سن حساس و پراهمیتی هستند؛ بیش از حد استاندارد، به فضای مجازی وابسته هستند، اما آیا نحوه عملکرد این قشر، در فضای موجود که محتواهای نامناسب و مستهجن و اطلاعات و اکاذیب مختلفی به صورت شبانه‌روزی در حال انتشار هستند، متناسب با ارزشمندی و عزت درونی آنها است؟ گویا این تولیدات محتوایی با برنامه‌ریزی قبلی و متناسب با سنین مختلف براساس روان‌شناختی ذهن تولید شده و به دنبال نشانه‌گیری عناصر ایمان و خانواده در جوانان و نوجوان ایرانی هستند؛ از آنجایی که بیشترین قشر حساس و آسیب‌پذیر در جامعه امروزی نوجوانان هستند؛ پس باید قبل از ورود به فضای مجازی با تربیت صحیح و پرورش ابعاد مختلف روانی از جانب خانواده با بعد عزت نفس و خودارزشمندی واکسینه شوند، تا میزان استفاده و نحوه عملکرد آنها متناسب با ارزش‌های ذاتی آنها تنظیم شود. چرا که در عصر حاضر در جهانی زندگی می‌کنیم که علاوه بر جنگ‌های نظامی، شاهد جنگ ایده‌ها و داده‌ها (جنگ شناختی) و جنگ‌های هیبریدی (ترکیبی) هستیم. جنگ‌هایی که باورها و پیش‌فرض‌ها را تغییر می‌دهند و پایه‌های دینی و خانوادگی و حتی ماهیت جامعه را متزلزل می‌کنند. (ملکوتی‌نیا، ۱۴۰۱، ص ۵ - ۷)

نوجوانان^۱ که گروه سنی ۱۲ تا ۱۶ سال هستند، در این جنگ‌ها مورد نقطه‌زنی بیشتری نسبت به بقیه سنین قرار گرفته‌اند. چرا که در این سن نوجوان‌ها دچار بحران هویت هستند و متأسفانه در کشور، مورد سرمایه‌گذاری سیاسی و تجاری قرار نمی‌گیرند؛ زیرا آنها هنوز استقلال هویتی ندارند. از طرف دیگر این قشر گروهی هستند که نامشان در تولید محتواها یا در کنار کودک (کودک و نوجوان) و یا در کنار جوان (نوجوان و جوان) قرار می‌گیرد و تولیدات محتوایی که تنها اختصاص به نوجوانان داشته باشد، بسیار کم است. حال شبکه‌ها و پیام‌رسان‌های معاند در فضای مجازی با زیرکی بر شکاف‌ها و نیازهای قشر نوجوان، به آنها هویت‌بخشی می‌کنند و به‌صورت خاص برای این گروه سنی به تولید محتوا می‌پردازند.

– اهمیت و ضرورت

نکته دارای اهمیت در نوجوان قشر جنسیت و حساسیت و آسیب‌پذیر بودن دو چندان دختران نسبت به پسران است و بیشتر در فضای مجازی مورد سوء استفاده قرار می‌گیرند. از طرفی نیز آنها مادران آینده جامعه هستند که وظیفه تربیت فرزندان آینده‌ساز جامعه را بر عهده دارند؛ بنابراین اهمیت و ضرورت تحقیق در گروه سنی دختران نسبت به پسران نوجوان به‌طور کامل روشن می‌شود. به‌نظر می‌رسد برای مقابله با این هجمه‌ها و تولیدات فرهنگی باید به گونه‌ای عمل نمود که بتوان تا حدودی، برخورد صحیح نوجوان را به این محتواهای طراحی شده تضمین نمود. راهکار ارائه شده در این موضوع چنین است که در کنار هویت‌بخشی نوجوان، باید اصل ایمن‌سازی را اجرا نمود. چنانچه یکی از راه‌های ایمن‌سازی نوجوان در فضای مجازی کرامت‌بخشی و شخصیت‌دهی به نوجوانان در تربیت خانوادگی است. (توتچی، ۱۳۹۵، ص ۱۱)، اما این راهکار چه مقدار در نوجوان و استفاده وی از فضای مجازی مفید فایده است، مسئله‌ای است که پژوهش حاضر با روش میدانی و به‌صورت نمونه‌گیری غیر تصادفی بین ۱۰۰ نوجوان دختر به آن پاسخ خواهد داد.

¹ teenager

اهداف تحقیق

هدف این تحقیق بر آن است که در جامعه خانواده نقش به‌سزایی دارد و بر این اساس می‌تواند با تربیت صحیح و پرورش بعد عزت نفس دختران گامی مؤثر در استفاده از فضای مجازی و پیشگیری از آسیب‌های آن بردارند. اگر این دختران هم‌اکنون بتوانند به یک خودایمنی بالاتر دست یابند می‌توانند در آینده عملکرد خود را در زیست بوم مجازی متناسب با شأن و عزت نفس خود تنظیم نمایند و به خوبی می‌توانند از پس بحران‌های فضای مجازی بر آیند.

۲. ادبیات نظری تحقیق

پیشینه تحقیق

در پیشینه مطالعه موضوع، پژوهش‌های صورت گرفته را، می‌توان در یک تقسیم‌بندی سه‌گانه مطرح کرد:

۱- دسته تک بعدی: تحقیقاتی که فقط به بررسی یک بعد از ابعاد موضوع پژوهش می‌پردازد؛ آنها یا به بعد عزت نفس یا به بعد تربیت خانوادگی و یا تنها به بعد فضای مجازی پرداخته‌اند. به‌طور مثال کتاب روش‌های افزایش عزت نفس در کودکان و نوجوانان از اسماعیل بیابانگرد تنها به بحث عزت نفس نوجوان پرداخته است. (بیابانگرد، ۱۳۸۲)

۲- دسته دو بعدی: تحقیقاتی که فقط به بررسی دو بعد از ابعاد موضوع پژوهش می‌پردازد؛ مقاله «نقش والدین در پرورش عزت نفس فرزندان و سلامت معنوی آنان از دیدگاه اسلام» (گلی، ۱۳۹۴) به بررسی نقش مؤثر خانواده بر عزت نفس فرزندان از منظر قرآن و روایات پرداخته است، اما بعد روانشناسی و بعد فضای مجازی را در نظر نگرفته است. همچنین کتاب دلم جای دیگريست (نصیری و همکاران، ۱۳۹۷) نیز در دسته دوبعدی قرار می‌گیرد. چرا که در این کتاب مهارت و مدیریت فضای مجازی در خانواده مطرح شده است، اما بعد پرورش عزت نفس و ارزش‌بخشی در خانواده مطرح نشده است. همین‌طور مقاله «تأثیر شبکه‌های اجتماعی مجازی بر هویت نهاد خانواده» (درشتی و همکاران، ۱۳۹۶) و مقاله «پیش‌بینی عزت نفس

جمع بندی و نتیجه گیری:

دستآورد این پژوهش چنین است که بنا بر تحقیق میدانی و پرسش‌نامه ارائه شده به ۱۰۰ نفر از دختران نوجوان در اصفهان به دست آمد که رابطه مستقیمی بین پرورش عزت نفس در خانواده و میزان و نحوه استفاده بهینه از فضای مجازی وجود دارد. چنانچه طبق آمار به دست آمده، درصد بالایی از جامعه هدف آماری این پژوهش، محیط خانواده را مؤثر در پرورش عزت نفس خود دانستند و کسانی که عزت نفس بالاتری داشتند خودکنترلی بهتری در فضای مجازی، تولید محتوا و استفاده از آن داشتند. چرا که طبق این مقاله، مؤلفه‌های صمیمیت و وابستگی در خانواده، تربیت دینی و آموزش اسلام محور، عدم کمال گرایی، عدم سرزنش‌گری و...؛ برای نوجوانان تحت تربیت خانوادگی به دست می‌آید و طبق آن اثبات شد که، خودارزشمندی در دختران نوجوان نتیجه و بازتاب آن در فضای مجازی، در قالب؛ میزان درصد استفاده از فضای مجازی، تأثیرپذیری کمتر از فضای مجازی، خط قرمز و محدودیت قائل شدن برای خود در فضای مجازی، عدم پذیرش اکاذیب، انتشار پست متناسب با توانمندی‌ها، عدم اهمیت لایک دیگران و... نمایان می‌شود و این امور متناسب با درصد عزت نفس پرورش یافته تحت تربیت خانواده در نوجوانان است.

منابع:

*قرآن کریم

*نهج البلاغه

منابع فارسی:

- _ بیابانگرد، اسماعیل؛ *روش‌های افزایش عزت نفس در کودکان و نوجوانان*؛ چاپ هفتم، تهران: انجمن اولیاء و مربیان، ۱۳۸۲.
- _ جمعی از نویسندگان؛ *تربیت دینی در جامعه اسلامی معاصر*؛ چاپ اول، قم: موسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره)، ۱۳۸۸.
- _ حرانی، ابو محمد؛ *تحف العقول*؛ ترجمه حسن زاده، صادق؛ چاپ دهم، قم: آل علی، ۱۳۸۷.
- _ زمانی، عباس؛ *مروری بر فرصت‌ها و چالش‌های استفاده از شبکه‌های مجازی (خانواده مجازی)*؛ چاپ اول، اصفهان: مجتمع صحافی الغدير، ۱۳۹۴.
- _ ساغرچیان، زهرا؛ *فضای مجازی و آسیب‌های روانی*؛ چاپ اول، ری: سمیع، ۱۳۹۶.
- _ سبحانی نیا، محمد؛ *جوان و اعتماد به نفس*؛ چاپ سوم، قم: بوستان کتاب، ۱۳۸۹.
- _ عمید، حسن، *فرهنگ فارسی عمید*، تهران: امیرکبیر، ۱۳۶۳.
- _ قرشی، علی اکبر؛ *قاموس قرآن*؛ ۷ جلد، چاپ ششم، تهران: دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۷۱.
- _ قیصریان، محمدعلی و حیدری، وحیده؛ *خانواده و مدیریت رسانه*؛ چاپ اول، اصفهان: حیات طیب، ۱۳۹۹.
- _ گنجی، حمزه؛ *بهداشت روانی*؛ چاپ چهارم، تهران: ارسباران، ۱۳۸۰.
- _ مطهری، مرتضی؛ *تعلیم و تربیت در اسلام*؛ چاپ یازدهم، تهران: صدرا، ۱۳۶۷.

- _ معین، محمد، *فرهنگ فارسی معین*، تهران: امیرکبیر، ۱۳۵۱.
- _ نصیری، بهاره و دیگران؛ *دلم جای دیگرست (مهارت مدیریت فضای مجازی در خانواده)*؛ چاپ اول، اصفهان: مهرستان، ۱۳۹۷.

منابع عربی:

- _ ابن فارس، احمد؛ *معجم مقاییس اللغة*؛ ۶جلد، چاپ اول، قم: مکتب الاعلام الاسلامی، ۱۴۰۴ ه. ق.
- _ ابن منظور، محمد بن مکرم، *لسان العرب*، ۱۵جلد، چاپ سوم، بیروت: دار صادر، ۱۴۱۴ ه. ق.
- _ التیمی الآمدی، عبد الواحد بن محمد؛ *تصنیف غرر الحکم و درر الکلم*؛ چاپ اول، قم: مکتب الاعلام الاسلامی، ۱۳۶۶ ه. ش.
- _ راغب اصفهانی، حسین؛ *مفردات ألفاظ القرآن*؛ چاپ اول، بیروت: دار القلم، ۱۴۱۲ ه. ق.
- _ مجلسی، محمد باقر؛ *بحار الأنوار*؛ ۱۱۰ جلد، بیروت: دارالاحیاء و الوفاء، ۱۴۰۳ ه. ق.

مقالات

- _ پاک‌نیا، عبد الکریم؛ «شیوه های پرورش عزت نفس در سیره امام حسین (علیه السلام)»؛ نشریه مبلغان، شماره ۳۹، ۱۳۸۲.
- _ توتچی فتیده‌ی، امید؛ «نقش تکنولوژی رسانه‌ای در تربیت و راهکارهای بهره‌وری صحیح از رسانه»؛ مجله مبلغان، شماره ۲۰۴، ۱۳۹۵.
- _ خلیلی، نیک محمد؛ «مبانی عزت و کرامت در قرآن و حدیث»؛ نشریات علمی المصطفی، شماره ۸، ۱۳۹۷.

- خواجه نوری، بیژن و دهقانی، رودابه؛ «مطالعه‌ی رابطه‌ی بین تعارضات خانوادگی و عزت نفس نوجوانان (مورد مطالعه دانش آموزان شهر شیراز)»؛ نشریه‌ی علوم اجتماعی دانشگاه فردوسی، شماره ۲۸، ۱۳۹۵.
- شریعتمدار، آسیه و امینی، آرزو؛ «بررسی اثر بخشی آموزش مفاهیم معنوی با محوریت مذهب بر عزت نفس دانش آموزان دبستانی با استفاده از طرح تجربی تک موردی با پیگیری یک ماهه»؛ نشریه‌ی پژوهش در نظام‌های آموزشی، شماره ۲۱، ۱۳۹۷.
- صدری، سعید؛ «پیگیری از آینده‌های فضای مجازی برای فرزندان»؛ نشریه‌ی مبلغان مرکز هنر و رسانه، شماره ۲۶۸، ۱۴۰۰.
- عباس پور، ذبیح الله و دیگران؛ «اثر خانواده گرایی بر خود کم‌بینی، انگیزش تحصیلی و عزت نفس با میانجی‌گری را بطفه‌ی مادر-دختر»؛ نشریه‌ی روان شناسی فرهنگی، دوره سوم، شماره ۲، ۱۳۹۸.
- قریشی کرین، سید حسن؛ «نگاه نهج البلاغه به قرآن»؛ فرهنگ کوثر، شماره ۵۹، ۱۳۸۲.
- گلی، مهرانا؛ «نقش والدین در پرورش عزت نفس فرزندان و سلامت معنوی آنان از دیدگاه اسلام»؛ نشریه‌ی تاریخ پزشکی، شماره ۲۵، ۱۳۹۴.
- مرادی، حجت الله و دیگران؛ «اثر بخشی آموزش مهارت های زندگی (حل مسئله، تصمیم گیری، تفکر خلاق بر عزت نفس فرزندان شاهد و ایثارگر شهر تهران)»؛ نشریه‌ی روان شناسی نظامی، شماره ۲۱، ۱۳۹۶.
- ملکوتی نیا، علی؛ «روشنگری فعال در جنگ شناختی»؛ مجله‌ی مبلغان، شماره ۲۸۳، ۱۴۰۱.
- هدایتی، بنت الهدی و دیگران؛ «بررسی تاثیر آموزش اسلام محور به والدین بر عزت نفس نوجوانان»؛ مطالعات اسلام و روان شناسی، شماره ۲، ۱۳۷۸.

منابع انگلیسی:

- _ Amahazion, Fikresus, **Examining the Psychometric Properties of the Rosenberg Self-Esteem Scale in Eritrean Youth**, Psychology,12,2021.
- _ Benedikt, Michael, *cyber space first steps*,Londen: Massachusetts institute of technology,1992.
- _ Mbanaso, uche , Dandaura , emmanuel , **The Cyberspace: Redefining A New World** , Nigeria: IOSR Journal of Computer Engineering ,2015.
- _ Potard, Catherine, Amoura, Camille, Kubiszewski , Violaine, Le Samedy, Mathieu, Moltrecht, Brigitte, Courtois, Robert, " **Psychometric properties of the French version of the short form of the Coopersmith Self-Esteem Inventory among adolescents and young adults** ", Eval Health Prof ,38, 2015
- _ Shavelson , Richard J, Hubner, Judith J., Stanton, George C., **Self-Concept: Validation of Construct Interpretations**, Review of Educational Research ,46,1976.

منابع الکترونیکی:

- _ https://faculty.washington.edu/jdb/452/452_chapter_08.pdf